

JEZIKOSLOVNI ZAPISKI

304

Dritter Theil.

Taken * storea, Ta'c'en; von dem Altfränk. und Alem. tachen, welches decken bedeutet. Das lateinische teges ist auch von tegere. (7)
tändeln *futilia agere*, ta'ndeln, von Tand.

Taz, **Daz**, Umgeld.* Daz ist wegen der unrichtig Taz auch wegen des T. Die Oesterreicher sprechen Daz. (7)

Tazel, **Manschetten**,* Handkrausen, Handblätter. Die izzige Frucht, welche dem guten Geschmack sehr wehe thut, verdienet den letzten Namen mit allem Rechte. Die Steyerländer, Oesterreicher u. sprechen Tazel, von Taze, welches W. in satyrischen Ausdrücken auch eine Menschenhand bedeutet, von *raz* greifen, wie in der vorherigen Anmerkung ist gesagt worden.

träzen, irritare, trāzen.

Tremel, ein Knüttel, grosser Prügel; Trāmel, verkleinert von *Tram* trabs. Die Steyerländer sprechen Drāmel.

verbaint (verstopft), **verb'aint**, oder **verb'aint**, b. i. durch übermäßiges Ausfilzen verderbet. Im Schwedischen heisst noch *banna* ausfilzen.

Waderl*, **flabellum**; **W'aderl**, von dem Altfränkischen *wāhen*, heutiges Tages *wēhen*. Es sollte aber *wāben* geschrieben werden, denn das Stammwort ist *wāw*. Die Steyerländer sprechen, mit starkem

Wenden und Slaven, die Erklärungen vieler ihrer dunklen Wörter so gut hören müssen, als die Sachsen aus dem Oesterreichischen; diese Ukrainische Mundart, *sage ich*, *spricht keiner*, und dem Stamme ähnlicher, *kolo für okoli*, wie aus dem Liede abzusehen, in dem ein Vers sich so anfängt:

Kolo wodi, kolo mlina,
Sakwitla kalina,

b. i. Um das Wasser, um die Mühle,
Steht man Schwelkenstauden blühen u.

Das Wendische und Slavische *kalina* ist *opulus Ruelii*; daher haben die Schlesier ihre *Kalinenbeere* geborget. Die besten und bekanntesten Kuchen der Wenden (der Niedersächsischen sowol als der Oesterreichischen) sind die *Portizen*, welcher Name wie *Schwizbrod* lautet, von *potit* (schwizen), weil die fette Fülle im Backen herausschwitzet.

- (7) Der Stammvocal muß in der Schlesiischen Mundart noch gebräuchlich seyn, weil *Steinbach*, *abgedacht*, *aufgedacht*, *bedacht* u. anstatt *abgedeckt* u. schreibt. Einige Oesterreicher sprechen auch *Ta'c'en*, für *Ta'c'en*.
- (8) **Tazen** sind die Füße derjenigen Thiere, welche damit, wie die Menschen mit Händen, etwas anfassen können, von *raz* extendere und apprehendere. Die Katzen, Luchse, Bären, haben Tazen: daher sagt man in Oesterreich ein Taz.

Jezikoslovni zapiski 28 • 2022 • 1

ISSN 0354-0448

Uredniški odbor **Hubert Bergmann, Metka Furlan, Alenka Jelovšek, Mateja Jemec Tomazin, Karmen Kenda-Jež, Valerij M. Mokijenko, Alenka Šivic-Dular, Andreja Žele Peter Weiss**

Urednik **Peter Weiss**

Tehnična urednica **Alenka Jelovšek**

Prevod izvlečkov in povzetkov v angleščino **Donald Reindl, DEKS, d. o. o.**

Naslov uredništva **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 160**
<https://ojs.zrc-sazu.si/jz>
<http://bos.zrc-sazu.si/knjige/index.html>

Izdal **Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša**

Založila **Založba ZRC**

Zanju **Oto Luthar, Kozma Ahačič**

Glavni urednik **Aleš Pogačnik**

Prelom **Peter Weiss, Simon Atelšek**

Oblikovanje **Evita Lukež**

Tisk **Birografika BORI, d. o. o.**

Naklada **250 izvodov**

Letna naročnina **10 €**

Letna naročnina za študente **8 €**

Cena posamezne številke **7 €**

Cena dvojne številke **12 €**

Naročila sprejema **Založba ZRC, p. p. 306, 1001 Ljubljana, Slovenija**

Telefon **+386 1 4706 464**
zalozba@zrc-sazu.si

arrs

JAVNA AGENCIJA ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST
REPUBLIKE SLOVENIJE

Revija izhaja s podporo
Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Jezikoslovni zapiski so uvrščeni v mednarodne zbirke podatkov
MLA International Bibliography of Books and Articles on the
Modern Languages and Literatures, New York, ZDA; Bibliographie
linguistique / Linguistic bibliography, The Hague, Nizozemska;
IBZ, K. G. Saur Verlag, Osnabrück, Nemčija; New Contents Slavistics,
Staatsbibliothek zu Berlin, Nemčija.

To delo je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative
Commons 4.0, ki ob priznavanju avtorstva dopušča nekomercialno
uporabo, ne dovoljuje pa nobene predelave.

ALEKS BIRSA JOGAN

GLASOVNE SPREMEMBE V KRAJEVNEM GOVORU KOMNA (SLA 107, OLA 5)

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.28.1.06](https://doi.org/10.3986/JZ.28.1.06)

Prispevek obravnava glasovne spremembe v krajevnem govoru Komna, ki so se dogajale od zapisa za SLA (1954) in zapisa za OLA (1986) do danes. Poleg njih so predstavljene še meje arealov nekaterih odrazov za dolge samoglasnike.

Ključne besede: fonetika, fonologija, dialektologija, kraško narečje, vzhodnokraški govori, meje arealov

Phonetic and Accentual Changes in the Local Dialect of Komen (SLA 107, OLA 5)

This article discusses phonetic and accentual changes in the local dialect of Komen from the SLA (1954) and OLA (1986) records to the present day. In addition, it also highlights the range boundaries of some of the long vowel reflexes.

Keywords: phonetics, phonology, dialectology, Karst dialect, Eastern Karst subdialect, range boundaries

1 UMESTITEV GOVORA

Krajevni govor Komna, kraja s pribl. 600 prebivalci in okoliških vasi na severnem robu Krasa, spada v kraško narečje, nastalo iz beneško-kraške narečne ploskve, za katero je značilno poznejše raznosnjenje $*\epsilon > e$ in $*o > o$, severozahodno odvoglašanje $*\bar{\epsilon}/*\bar{\epsilon}^- > i\epsilon$ in $*\bar{o} > u\varphi$, zgodnja podaljšava $\acute{V}^- > V$: in *a*-jevška vokalizacija $*\bar{\alpha}/*\bar{\alpha}^- > a$: (prim. Rigler 2001: 13–31). Glede na enoglasniški odraz *u*: $< *q̄/*q̄^-$ se natančneje uvršča med vzhodnokraške, glede na odraz *iε* $< *q̄/*q̄^-$ pa med osrednje kraške govore (Šekli 2009: 301), kar pomeni, da gre za prehodni osrednje-vzhodnokraški govor.

V govoru je prišlo do izgube tonemskega in kolikostnega nasprotja, zato so vsi naglašeni samoglasniki fonetično dolgi, naglas pa je jakostni. Med nesplošno-slovenskimi naglasnimi premiki so izvedeni umik naglasa na prednaglasna *e* in *o*, na prednaglasno nadkračino *a*, umik naglasa z vsakega končnega kratkega zloga, redko, le v posameznih besedah (npr. *'u:xo*, *'do:ma*, *'mo:čno*), pa tudi umik s padajočega končnega zloga, pri čemer so mogoče tudi analogije po osnovnih oblikah (*'r̄:ka*, *'z̄:bi*).

Naglašeni samoglasniki so po nastanku iz naslednjih izhodiščno-slovenskih zložnikov (Logar 1981: 29–34): iz stalno dolgih in podaljšanih novoakutiranih samoglasnikov v nezadnjih besednih zlogih $*i/*i^- > i$:, $*ū/*ū^- > y$:, $*ō$, $*q̄/*q̄^-$ in

* \bar{l}/\bar{l} - > u ., * \bar{e}/\bar{e} -, * \bar{e}/\bar{e} - in * \bar{e}/\bar{e} > ie ., * \bar{o} - > uo ., * e - > e ., * o - > o ., * \bar{a}/\bar{a} - in * \bar{a}/\bar{a} - > a .: in * \bar{f}/\bar{f} - > $\bar{a}r$ ter iz kratkih naglašanih samoglasnikov v zadnjem besednem zlogu * i ., * u ., * \bar{a} ., * \bar{e} ., * \bar{a} ., * \bar{e} > \bar{a} ., * \bar{e} > e ., * \bar{o} > o ., * \bar{e} ., * \bar{a} > u .: in * \bar{l} > $o:u$ (Orožen 1981: 59–65; posodobitve Birsa Jogan 2021: 51–61).

Odraza y : < * \bar{u}/\bar{u} - in u : < * \bar{o} sta notranjska, u : < * \bar{o}/\bar{o} - in * \bar{l}/\bar{l} - pa se je razvil vzporedno z * \bar{o} > uo > u : zaradi podobnosti odraza pred poenoglašanjem (uo < * \bar{o}/\bar{o} -, ou < * \bar{l}/\bar{l} -). Nenaglašene samoglasnike je preoblikoval predvsem samoglasniški upad, vendar ne tako celovito kot v osrednjeslovenskih govorih. V notranjih zlogih se pogosto pojavljajo \bar{a} ter njegovi različici g in redkeje \bar{e} ,⁴ manj pogosto pa tudi neoslabljeni i , u , e , o in a , pri čemer se kot polni samoglasniki pogosteje ohranjajo odrazi * o in * q . V besednem izglasju kratki samoglasniki z izjemo * \bar{e} > \bar{a} in * \bar{q} > \bar{u} ne slabijo (Orožen 1981: 59–65; posodobitve Birsa Jogan 2021: 61–69; prim. Logar 1993: 127).

Soglasniki so večinoma nastali iz enakih glasov kot v izhodiščno-slovenskem soglasniškem sistemu (Orožen 1981: 64). Med nesplošno-slovenskimi značilnostmi so posebej izpostavljeni * $\bar{l} = \bar{l}$., * $\bar{l} > l$., * $\bar{n} = \bar{n}$., sporadično * $\bar{m} > -n$., * $\bar{w} > v$ (izjema je predstavnici u -), * $\bar{g} > \gamma$., * $\bar{t} > \bar{c}$., * $\bar{t} > t/\bar{c}$., * $\bar{s}\bar{c} = \bar{s}\bar{c}$., * $\bar{c}\bar{r}\bar{e}/\bar{z}\bar{r}\bar{e}$ - = $\bar{c}\bar{r}\bar{e}/\bar{z}\bar{r}\bar{e}$., * $\bar{d}l/\bar{t}l > l$ v del. na -l ter izguba zvonečnosti pred nezvonečimi nezvočniki in v besednem izglasju.

2 RAZISKAVE GOVORA

Komenski govor je bil doslej zapisan dvakrat: leta 1954 ga je po vprašalnici za SLA zapisal Tine Logar (SLA 107), leta 1968 pa po vprašalnici za OLA Martina Orožen (OLA 5).⁵ Po drugem zapisu je avtorica leta 1981 pripravila še fonološki opis. Ker je od zadnje raziskave minilo več kot 50 let in sta se medtem zamenjali vsaj dve generaciji govorcev – kdo je bil Logarjev informator, sicer ni znano, a je bil glede na ohranjeni izgovor kratkih naglašanih samoglasnikov in w pred nesprednjimi samoglasniki verjetno precej starejši od informatorke M. Orožen, rojene leta 1909 (OLA 1994: 61) –, je pričakovano, da je v glasovnem sestavu prišlo do nekaterih sprememb.

Predvidevanje je potrdila raziskava, med katero so bili posneti gramatični del vprašalnice za SLA z dodatki in dve prosto govorjeni besedili, sodelovali pa sta informatorki, stari pribl. 70 let – rojeni 1949 in 1950 (Birsa Jogan 2021).⁶

1 Za * \bar{u} se enakovredno pojavljata odraza u : in \bar{a} : (Birsa Jogan 2021: 58).

2 V gradivu primeri niso bili najdeni. Avtor, rojeni govorec komenskega govora, trditev utemeljuje na lastnem poznavanju.

3 Na mestu * \bar{l} se enakovredno pojavljata odraza u : in $o:u$ (Birsa Jogan 2021: 61).

4 Pred sovpadom \bar{e} in $g > \bar{a}$ sta bila \bar{e} in g v nevtralni poziciji fonema, sicer pa sta se kot različici \bar{a} izmenjevala glede na to, ali je bil sledeči samoglasnik sprednji ali zadnji (Rigler 2001: 48–50).

5 Zapisu hrani Dialektološka sekcija ISJFR ZRC SAZU.

6 Analiza glasovnega in naglasnega sistema komenskega krajevnega govora je bila opravljena med pripravo diplomske naloge na Oddelku za slovenistiko FF UL pod mentorstvom red. prof. dr. Vere Smole in v sodelovanju z Dialektološko sekcijo ISJFR ZRC SAZU.

V nadaljevanju so predstavljene in gradivsko podprte glasovne spremembe, do katerih je prišlo od prvega zapisa do danes, medtem ko je naglasni sistem ostal nespremenjen. Kljub spremembam se sodobni govor večinoma sklada s predstavitvijo v obstoječem fonološkem opisu (Orožen 1981: 59–65).

3 PREDSTAVITEV POTEKLIH IN POTEKAJOČIH GLASOVNIH SPREMEMB TER DRUGIH ODPANJ MED ZAPISI

3.1 Dolgi samoglasniki

3.1.1 Oženje $e:$ ($< *e^1, *ā/*ā- ob j > \varepsilon:$)

Kot odraz $*e^1$ in $*ā/*ā-$ ob j se v zadnjem zapisu (2021) poleg $e:$ pojavlja tudi srednje široki $\varepsilon:$ (pri $*ā/ā-$ celo prevladuje), kar kaže, da se $e:$ oži ($e: > \varepsilon:$). Ožja različica se zaenkrat pojavlja kot dvojnica, torej gre za potekajočo spremembo.

Gradivo: 7,8,9

- $*e^1$: **L**: 'že:na, 'ne:səm, 're:bro, 'te:ta, 'če:lo; **O**: 'že:na, 'če:lu, 'ne:səm, 're:bru, 'te:ta; **B**: 'že:na, 'če:lo, 'ne:səm, 're:brə (Tmn) / 're:čəm; 'tɛ:ta / 'sɛ:stra, / 'rɛ:klo;
- $*ā/*ā-$ ob j : **L**: 'ne:jdu, 'je:jce; **O**: 'je:jce, 'ce:jt, 'de:j; **B**: 'ne:jdu, 'de:j; 'jɛ:jce, 'cɛ:jt / z'dɛ:j, 'jɛ:s, 'kɛ:j.

3.1.2 Oženje ie ($< *ē/*ē-, *ē̃/*ē̃-, *ē:/*ē-) > iɛ$ in njegova fonetična vrednost

Fonetična vrednost dvoglasnika ie je v zapisih različno označena. V prvem (1954) in tretjem (2021) je dvoglasnik zapisan z bolj poudarjenim prvim delom ($i:ɛ$), v drugem (1968) pa z bolj poudarjenim drugim delom ($iɛ:$). Ker sta odraza v prvem in tretjem zapisu enaka, gre pri drugem verjetno le za idiolekt informatorka ali za drugačen slušni vtis zapisovalke.

Pomenljivejša je, da se v prvem zapisu poleg $i:ɛ$ z ozkim e -jevskim delom pojavlja tudi $i:e$ s širokim e -jevskim delom, v novejših zapisih pa $i:e$ ni več prisoten. Od prvega zapisa je torej v dvojnica s širokim e -jevskim delom dvoglasnika prišlo do zožitve $ie > iɛ$.

Gradivo:

- $*ē/*ē-$: **L**: 'pi:ɛč, 'mi:ɛt, 'zi:ɛle, 'zi:ɛnɛn, 'ni:ɛsu / vɔ'či:ɛr; 'si:ɛdɛn; **O**: 'li:ɛt, 'pi:ɛč, vɛ'čjɛ:r, pɛ'pi:ɛ:l, sər'ci:ɛ; 'mi:ɛt; 'zi:ɛnska, 'pi:ɛrje, 'ni:ɛsu, 'si:ɛdɛn; tudi:

7 Primeri so razvrščeni glede na zapisovalca (Tine Logar = **L**, Martina Orožen = **O**, Birska Jogan = **B**), najstarejše gradivo (Logar 1954) še glede na mesto v vprašalnici SLA (pred poševnico iz gramatičnega, za poševnico iz leksičnega dela vprašalnice), novo gradivo (2021) pa glede na način pridobitve (pred prvo poševnico iz gramatičnega dela vprašalnice za SLA, za njo iz prostega govora druge informatorka, za drugo poševnico pa iz prostega govora prve informatorka).

8 Gradivo Tineta Logarja je pretranskribirano iz stare (Ramošveve) v novo slovensko narečno transkripcijo.

9 Del gradiva za OLA (1968) je objavljen v fonološkem opisu Martine Orožen (1981), drugi primeri pa so vzeti iz zapisa same vprašalnice.

'ze:l̥e; **B:** 'li:ɛt, 'mi:ɛt, 'pi:ɛć, ve'či:ɛr / 'ši:ɛst, da'bi:ɛla / po'si:ɛbno; 'zi:ɛnən, 'pi:ɛrje, 'ni:ɛsu, 'si:ɛdam / ži:ɛnske (Imn);¹⁰

- ***ǣ/*ĕ:** **L:** t'ri:ɛbax, 'mi:ɛx; ne'vi:ɛsta, s'tri:ɛxa, 'li:ɛto, ku'li:ɛno, po'li:ɛno; s'vi:ɛća; b'ri:ɛza; tudi: ɥ're:mə; **O:** m'li:ɛkɔ, z'vi:ɛzda, s'vi:ɛća, t'ri:ɛbax, ɣ'ri:ɛx; b'ri:ɛza, ne'vi:ɛsta, s'tri:ɛxa, 'li:ɛto, 'mi:ɛsto, ko'li:ɛmu (led), b'ri:ɛmə, 'vi:ɛra; tudi: 'mi:ɛra; ɥ're:mə; **B:** m'li:ɛko, s'vi:ɛća, t'ri:ɛbax, ɣ'ri:ɛx / 'di:ɛl, 'ci:ɛɥ / x'li:ɛu'čək; b'ri:ɛza, 'ci:ɛstə, nɔ'vi:ɛsta, s'tri:ɛxu (Ted), 'li:ɛto, ku'li:ɛno, pu'li:ɛno, 'mi:ɛra, 'vi:ɛra / 'di:ɛlli / jə'mi:ɛ:lə sə 'imele so'; tudi: ž're:lo, b're:me, ɥ're:mə;
- ***e/*ĕ:** **L:** 'pi:ɛst; / s'tri:ɛća; 'pi:ɛt, 'pi:ɛtɔk; tudi: ɣ're:da; 'pɔta; **O:** 'pi:ɛt, 'pi:ɛtək, jə'mi:ɛ 'ime', 'vi:ɛže, p'li:ɛše, ɣ'li:ɛda; s'ri:ɛća, 'di:ɛ:telja; tudi: ɣ're:da; 'pə:ta, 'tə:ško; **B:** 'pi:ɛt, 'pi:ɛtək, jə'mi:ɛ 'ime', p'li:ɛšɔmo, ɥ 'pi:ɛst, s'tri:ɛća / de'vi:ɛtin'sti:ɛrsət; 'di:ɛtɔle (Red), pok'li:ɛkənt / pu'li:ɛdoɥ; tudi: 'pə:ta, 'mə:xka, 'tə:ška; k'le:čoɥ.

3.1.3 Fonetična vrednost *uo* (< *ǝ-)

Enako kot dvoglasnik *ie* tudi *uo* v drugem zapisu (1968) ni zapisan z bolj poudarjenim prvim (*u:ɔ*), temveč z drugim delom (*uɔ:*), v novem gradivu (2021) pa spet predvsem z *u:ɔ*. Tudi v tem primeru gre verjetno le za idiolekt informatorke ali za drugačen slušni vtis zapisovalke.

Gradivo:

- ***ǝ-:** **L:** 'nu:ɔsɔm / ɥ'du:ɔwa, 'mu:ɔrem 'moram, morem'; tudi: š'ku:orja; **O:** 'xu:ɔja, 'nu:ɔsəm, p'ru:ɔse; tudi: 'u:ɔja 'volja'; 'xu:ɔja 'hoja'; **B:** š'ku:ɔda, 'nu:ɔsəm, p'ru:ɔsəm // pros'tu:ɔrə (Tmn); tudi: 'xu:ɔja / 'mu:ɔrɔm 'moram, morem'; 'vo:lja.

3.1.4 Sovpad polglasnikov različnih barv (*q*: in *ɔ*: > *ɔ*:)

Polglasniki a-jevske barve (*q*: < *i^l, *u^l, *e^l, *ɔ^l, *a^l, naglašeni po umiku naglasa z vsakega kratkega končnega zloga ali po analogiji na osnovno obliko, in < *ā/*ā-ob nosnem soglasniku) so od prvega zapisa (1954) sovpadli s srednjejezičnim polglasnikom: *q*: in *ɔ*: > *ɔ*:. V drugem zapisu (1968) so zaradi fonologizacije gradiva sicer zapisani le z *ɔ*: (o fonologizaciji gl. razdelek 3.2.1). Na mestu drugih samoglasnikov, naglašeni po umiku naglasa z vsakega končnega kratkega zloga, se že od prvega zapisa govori samo *ɔ*(:) (< *ɔ^l) oz. primeri z mladim umičnim naglasom (*e^l, *o^l, *e^l) niso bili najdeni.

Gradivo:

- ***i^l:** **L:** 'wɔsok; **O:** žə:uot, 'və:sok; **B:** 'və:sok;
- ***u^l:** **L:** –; **O:** z'ɣə:bu, 'lə:cki 'tuj'; **B:** z'ɣə:bu, 'lə:cki 'tuj';

10 Zaradi težav pri prepoznavanju različic dvoglasnika *ie* in *i^l* v rokopisu Tineta Logarja (1954) je dvoglasnik enotno zapisan z *ie*.

- *ẽ-: L: 'p̃ata; O: 'p̃a:ta, 't̃a:ško; B: 'p̃a:ta, 'm̃a:xka, 't̃a:ška;
- *õ-: L: 'r̃aka; O: 'r̃a:ka; B: 'r̃a:ka;
- *a-: L: / s'l̃aḡak; O: s'l̃a:dak; B: / 'z̃a:č̃ənla, 'z̃a:ḡnət;
- *a pred n in m: L: –; O: –; B: μos't̃a:ne / 'k̃a:m̃ər;
- *ǝ-: L: / 'm̃əḡla; O: 'm̃əḡla, 't̃a:m̃ən; B: 'm̃əḡla.

3.1.5 Odras *ĩẽ* < **ē̃*/**ē̃-*, **ē̃*/**ē̃-* in **ī̃*/**ī̃-* pred *r*

V fonološkem opisu je za dvoglasnik *ĩẽ* (< **ē̃*/**ē̃-*, **ē̃*/**ē̃-* in **ī̃*/**ī̃-*)¹¹ pred *r* navedena položajna različica z oslabljenim *e*-jevskim delom *ĩə̃*: (Orožen 1981: 60), v prvem (1954) in zadnjem zapisu (2021) pa je na istih mestih prisoten le odraz *ĩẽ*; na mestu **ī̃*/**ī̃-* se v posameznih besedah pojavlja celo *i*: (*krum'pi:r*, *š'ti:ri*). Ker so primeri z *ĩə̃*: tudi v drugem zapisu (1968) v manjšini, so verjetno le posledica slušnega vtisa zapisovalke ali idiolekta informatork.

Gradivo:

- **ē̃*/**ē̃-* pred *r*: L: –; O: 'vĩẽ:ra, μ'mĩẽ:ru; tudi: 'mĩə̃:ra, 'mĩə̃:rəm; B: 'vi:era, 'mi:era;
- **ē̃*/**ē̃-* pred *r*: L: va'či:er, x'či:er̃ (Red); ka'ti:eri; O: ve'č̃i:er, x'č̃i:er (Ted); ka'ti:eri, μ'č̃i:er̃aj, pr̃ə̃μ'č̃i:er̃aj̃nem; tudi: 'pĩə̃:rje; B: ve'č̃i:er, 'pi:erje;
- **ī̃*/**ī̃-* pred *r*: L: / 'pi:erxi; 'sĩer̃ak 'koruza'; tudi: š'ti:ri; krum'pi:r; O: z'vĩẽ:rk; paš'ti:er, š'ti:ri; 'sĩẽ:rk 'koruza', 'sĩẽ:rkišče; tudi: c'vĩə̃:rən 'nit'; krum'pi:r, š'ti:ri; B: 'sĩẽ:rak 'koruza'.

3.1.6 Ohranjenost *ỹ*: (< **ū̃*/**ū̃-*) in občasna slabitev *ỹ*: > *ỹ*:

Kljub vplivu knjižnega jezika in sosednjih govorov brez *ỹ*: na zahodu ter opombi v fonološkem opisu, da je *u*:¹² »nestabilen« ter »se opušča in nadomešča z *u*:« (Orožen 1981: 59), je fonem v zadnjem zapisu (2021) pogosto ohranjen. Opušča se le v posameznih primerih in od ene do druge govorne uresničitve različno. Ponekod je, enako kot v prvem zapisu (1954), že rahlo oslavljen (*ỹ*: > *ỹ*:), kar lahko napoveduje njegov nadaljnji razvoj proti *ə̃*:

Gradivo:

- **ū̃*/**ū̃-*: L: / k'lyč, p'ly:č̃ə̃ (Imn); / f'ry:ška, 'jy:žno; tudi: / 'm̃ỹxa, k̃ỹnca 'di-hur', k̃lỹšcer 'kuščar'; / 'su:x, ḡ'lu:x; / 'bu:rja; O: k'lu:č, p'lu:ča, ḡ'lu:xi, 'su:x; fru:ška; tudi: k'lu:č, ḡ'lu:x, 'su:x; 'ju:x, 'bu:kva 'bukev', mu:xa, 'bu:rja; k'lə:č, z'ḡə̃:bu, 'lə:cki 'tuj'; B: p'ly:č̃ə̃ (Imn) / zə d'ry:ḡe / u 'ky:xnju; f'ry:ška, 'm̃ỹxa, 'by:kva 'bukev', 'by:rja / je š'ly:ž̃u; 'ly:č̃, k'ly:č̃, 'sỹ:x, ḡ'lỹ:x; tudi: 'ju:x, 'cu:k̃ər 'sladkor', ə̃r'č̃u:ni 'računaj'; nə 'k̃ə̃:pa (Tdv).

¹¹ Primeri za **ē̃*/**ē̃-* niso bili najdeni.

¹² V transkripciji OLA je grafem ⟨*u*⟩ ustreznik ⟨*ỹ*⟩ v slovenski narečni transkripciji.

Govor leži na meji med arealoma z *y*: oz. *u*: < **ū*/**û*-, saj se v sosednjih vaseh na zahodu notranjsko-dolenjski odraz *y*: (Komen: *p'ly:č̌ə*, *u 'ky:xnju*; *fry:ška*, *'my:xa*, *'by:kva*, *'by:rja*) ne pojavlja več: Lipa na Krasu (*'lu:č̌*, *'lu:pen*, *o'lu:pk*; *'ku:pa* (Red), *k'ru:xa* (Red)) (Rogelja 2011: 10), Brestovica (*'mu:xa*, *'bu:rja*, *'ku:xam*, *'ku:x̌na*) (Logar 1954) in Temnica (*'mu:xa*, *'bu:rja*, *'du:ša*) (Logar 1954), v Braniku pa se govori samo v posameznih besedah (*'cu:ñe*, *k'lu:č̌*, *'ku:x̌ñe*, *k'lu:ka*, *'ku:xali*, *kle'bu:k*, *v'nu:ka* : *kle'by:k*, *'py:st*, *pə'r'šyt*, *'my:xa*, *'by:ka*) (Logar 1948). Z odsotnostjo razvoja **ū*/**û*- > *y*: je povezana tudi odsotnost **ō* > *u*: oz. ohranjenost dvoglasnika **ō* > *uo/uə*, saj sistem brez izpraznjenega mesta po prehodu **ū*/**û*- > *y*: ni težil k uravnoteženju (prim. Rigler 2001: 49–50): Komen *'ru:x*, *'bu:x*, *γ'nu:j*, *m̌q'su:*, *'γu:st*, Branik *n^ooč¹³* (Logar 1948),¹⁴ Lipa na Krasu *'nu:əč̌*, *γ'nu:əj*, *'ru:əx*, *m̌s'u:ə*, *ľə'pu:ə*, *'bu:əx* (Rogelja 2011: 10), Brestovica *'nu:əs*, *'ru:əx* (Logar 1954) in Temnica *'nu:əs*, *'bu:əs*, *'nu:əč̌*, *'ku:st*, *'mu:əč̌*, *'ru:əx*, *ľq'pu:ə*, *xu'du:ə*, *m̌q'su:ə*, *ťə'stu:ə*, *a'ku:ə*, vendar *γ'nu:ī*, *'mu:ast* (Logar 1954).¹⁵

S prehodom **ō* > *uo* > *u*: sta zaradi podobnosti odrazov pred poenoglašanjem (*uo* oz. *ou*) povezana tudi razvoj **ō*/**ō̌*- > *uo* > *u*: (*γa'lu:p*, *'γu:bəc*, *'pu:t*, *'mu:š*, *ua'tru:bi* / *'ku:s* / *'nu:tre*, *u 'ku:ti*, *'γu:ba*, *'tu:ča*, *'mu:tən* / *z'mu:tət*; tudi: *'mo:ški*, *'ko:ča*, *'so:sət*, *'uo:γu*; *'zə:bi*; *'rə:ka*) in **ī*/**ī̌*- > *ou* > *u*: (*'du:x*, *'mu:zəmo*, *'ku:nəmo*, *s'tu:č̌əmo*; *'du:γa*, *'pu:xna*; tudi: *'uo:γuk* 'volk', *'zə:γč̌*; *'uo:γunu* (Ted)). Prehoda sta sicer omejena le na nekaj govorov okrog Komna in Dutovelj (prim. Logar 1996: 66–67).¹⁶

3.2 Kratki samoglasniki

3.2.1 Sovpad in podaljšava kratkih naglašanih polglasnikov različnih barv

(*q* in *ə* > *ə:*)

Od prvega zapisa (1954) do danes je prišlo do sovpada *q* in njegove različice *ə* (< **ī*, **-ē*, **-ā*) ter *ə* (< **-ə*, **-è*,¹⁷ **-ē*) v *ə* in do njegove podaljšave *ə* > *ə:*. Stanje v drugem zapisu (1968) je težje razbrati, ker je gradivo po načelih mednarodnega projekta OLA fonologizirano. Polglasniki so zapisani fonološko (/ə:/) in ne fonetično ([ə:], [q:], [q̌:]), saj je (bilo) pojavljanje različic neregularno: »Fonem /ə:/ je glede na izvor svetlejše ali temnejše barve; barvo spreminja tudi glede na vokalno barvo naslednjega zloga (prednji ali zadnji vokali). Zaradi nedoslednosti v izgovor-

13 Naglas v gradivu ni zapisan, zato je rekonstruiran po podatku o odrazu *ṽō* < *ō* (Logar 1948).

14 Govor je bil zapisan pred prenovo vprašalnice, zato sta v listkovnem gradivu kot odgovor na vprašanje zapisana le odraza *ṽō* oz. *-ū* brez primerov (Logar 1948).

15 Iz poznavanja drugih sosednjih govorov na zahodu avtor predvideva, da se notranjsko-dolenjska odraza govorita še v Gorjanskem in Škrbini, na Vojščici pa ne. V Gorjanskem sta bila, sodeč po gradivu Karla Štreklja, leta 1887 gotovo še prisotna (Rigler 2001: 49–50).

16 Rigler (2001 [1955]: 49–50) pojav razlaga enako kot prehod **ō* in zgodaj podaljšanega **ō* > *u*:, torej kot težnjo po uravnoteženju samoglasniškega sistema po prehodu **ū*/**û*- > *y*:; Logar (1996: 66–67) pa zaradi njegove omejenosti sklepa, da gre za posledico uskoške kolonizacije Krasa po padcu Bosne, torej za vpliv srbsko-hrvaških govorov.

17 Zaradi pomanjkanja gradiva ni gotovo, da se je v času prvega zapisa na mestu **-ē* pojavjal le *ə*.

ru in težke določljivosti je za obe niansi polglasnika uporabljen isti znak ə.« (Orožen 1981: 59) Ali se je *q* govoril le na mestih, na katerih je še vedno ohranjen, ali se je pojavljal tudi širše, torej ni mogoče ugotoviti, zato je sovpad mogoče časovno zamejiti le z obdobjem med prvim (1945) in tretjim (2021) zapisom.

Gradivo:

- ***-i:** L: *'tqč, 'mqš / u'bət*; O: *'tə:č, 'mə:š, 'nə:t, 'nə:ć, 'sə:t*; B: *'nə:ć, 'sə:t / 'nə:ć*;
- ***-ě:** L: *'səm, x'rən; m'lqt 'mleti*'; O: *'sə:m, x'rə:n*; B: *zm'lə:t 'zmleti* / *'sə:m*;
- ***-ā:** L: *b'rgt, 'fgnt, 'nqš*; tudi: *'ya:t*; O: *b'rə:t, 'nə:s* (Rmn), *'ɣlā:š*; tudi: *'ya:t*; B: *b'rə:t, 'fə:nt, 'nə:s / b'rə:t, 'tə:m / x'rə:m, 'kə:r*; tudi: *'ya:t*;
- ***-ə:** L: *'pəs, 'təšć / 'dāš*; O: *'pə:s, 'də:š, 'və:s*; B: *'pə:s, 'tə:šć // uəz'uə:n* 'na zunanji strani';
- ***-è:** L: / *'čəm* 'hočem'; O: –; B: *'čə:m* 'hočem' / *k'me:t*;
- ***-ę:** L: *'zət / 'uəč, 'žət*; O: *'zə:t, 'və:ć*; B: *'zə:t, 'və:ć*.

3.2.2 Sovpad kratkih nenaglašanih polglasnikov različnih barv (*q* in ə > ə)

Na mestu oslabelih *-i¹, *-i-, *-u¹, *-iə-,¹⁸ *-iə-, *-i-¹⁹ in *-ə¹ > ə je kakor pri kratkih naglašanih samoglasnikih od prvega zapisa (1954) do danes prišlo do sovpada *q* in ə > ə. Tudi v primeru kratkih nenaglašanih polglasnikov je drugi zapis (1968) fonologiziran (gl. razdelek 3.1), zato stanja ni mogoče natančno določiti.

V fonološkem opisu neizglasni *ę* in nenaglašeni *q* nista navedena kot izvora za nenaglašeni ə (Orožen 1981: 63), zato bi ju bilo pri morebitni izdelavi posodobljene različice vanjo smiselno uvrstiti. Nosnik *ę* je sicer zapisan kot izvor nenaglašene *e* (Orožen 1981: 62), česar pa prvi (1954) in tretji (2021) zapis ne potrjujeta (izkazujeta *q* oz. ə). Verjetno gre tudi tu le za idiolekt informatorke.

Gradivo:

- ***-i:** L: / *wq'so:kxa, pqš'či:ęta* (Red), *lq'si:ca*; tudi: / *žə'vi:m*; O: *šə'ro:k, və'so:ka, lə'si:ca, sə'ni:čka*; tudi: *žiy'le:ne, zi'da:r, žə'vi:m*; B: *šə:rok, žə'vi:m // və'sq:kə, jə'mi:ə:lə sə* 'imele so'; tudi: *zi'da:r, vi'so:ka*;
- ***-i-** L: / *'pe:lən, 'ko:sət, 'vi:dəm, 'jə:zək; 'si:nqš* (Mmn); *'zi:ęnən*; tudi: / *trə'pa:lnica, m'la:tič*; O: *'pe:lən, 'ri:bəč, p'ro:sət, 'ci:ępət, 'ku:pəm, pər 'si:nəx* (Mmn); tudi: *'li:šnik, 'kə:zlič*; B: *'xu:qđəm, pə'ko:sət, o 'si:nəx, 'zi:ęnən / z'mu:tət 'zmotiti', 'do:bət, 'ɣra:bət / s'pu:nəm* 'spomnim';
- ***-u:** L: (*'sqšet*) / *lq'ba:t* 'lubje'; *posə'si:li*; tudi: *stu'de:nc / stru'pi:en*; O: *lə'pi:na, plə'va:ju* 'pljuvajo', *kə'pa:vət*; tudi: *xu'di:ć, stu'de:nc*; B: *lə'pi:na / lə'dje:, pəs'ti:li / šə'si:lo*; tudi: / *u'sə:xne*;

18 Primeri za -ə¹ v gradivu niso bili najdeni, zato je obravnavan le razvoj i¹-ə.

19 Pri *-i- zaradi pomanjkanja gradiva ni mogoče ugotoviti stanja v prvem zapisu (1954), znan je le današnji odraz ə.

- ***^lǝ-**: **L**: x^lla:pq̄c, 'to:rɣk, 'pi:etq̄k; / 'wu:ɔzək 'ozek', uo^lzi:čək, mǝ^lʔia:səc; **O**: p^lra:zən, b^lla:tən; 'kɔ:səc, 'piɛ:sək, 'to:rək, 'piɛ:tək; tudi: 'ko:nc, 'piɛ:sk; **B**: x^lla:pəc, 'ko:səc, 'pi:ɛsək, 'to:rək, 'pi:ɛtək / š^lnɔ:pəc, 'siɛ:rək 'koruza', x^lliɛ:učək;
- ***^lo-**: **L**: / b^lrətəm (Oed), 'si:nəm (Oed), wət^lro:kəm (Dmn); / 'wo:trok, 'šərok, x^llo:bok; **O**: 'uɔ:trok, 'šə:rok, ɣ^llə:bok, z b^lra:tom; s 'si:nam; **B**: / 'uɔ:trok, 'šə:rok, ɣ^llə:bok / p^lro:stor; s 'si:nam, b^lra:təm (Oed) / 'kə:mǝr;
- ***^lě-**: **L**: 'worəx; 'vi:dət; tudi: 'su:ɔset; **O**: 'uɔ:rəx, 'vi:dət, č^llɔ:vək; tudi: 'suɔ:set; **B**: 'uɔ:rəx, 'so:sət, 'vi:dət;
- ***^le-**: **L**: –; **O**: –; **B**: 'pa:mət // 'ra:zrət; tudi: 'ja:stɾɛp;
- ***^le^l-**: **L**: / mǝ^lsu:; **O**: le^ldi:na, pre^ldi:ca, kle^lci; tudi: mǝ^lsu:; **B**: klə^lci; // mǝ^lsu:;
- ***^lo^l-**: **L**: / x^llǝ^lbo:ka, uǝ^lsi:ɛnca 'gosenica'; **O**: ɣ^llǝ^lbo:kɔ; uo^lsiɛ:nca 'gosenica'; **B**: ɣ^llǝ^lbo:ko; ɣo^lsi:ɛnca.²⁰

Na mestu *^le^l-, *^lo^l-, *^lě^l-, *^la^l-, *^la- se v prvem zapisu (1954) pojavlja le *q*, v zadnjem (2021) pa kot dvojnica tudi *ǝ*, kar pomeni, da poteka še nedokončani proces sovpadanja polglasnikov *q* in *ǝ* > *ǝ*. Ali se je začel že v obdobju med prvim (1954) in drugim (1968) zapisom, ni mogoče ugotoviti, ker je vmesni zapis (1986) fonologiziran (o fonologizaciji gl. razdelek 3.2.1).

Iz razporeditve *q* in *ǝ* v sodobnem gradivu tudi ni mogoče izpeljati pravila za pojavljanje enega ali drugega glasu. Različica ni odvisna od izvora posameznega glasu, samoglasniške ubranosti ali glasovnega okolja, temveč gre pri ohranjenem *q* le za neregularne ostanke nekdanje samoglasniške ubranosti, pri kateri sta se *q* (< **a*, **e*, **o*) in *ǝ* (< **i*, **e*) izmenjevala glede na to, ali je bil sledeči samoglasnik sprednji ali zadnji, v nevtralni poziciji pa sta bila fonema (Rigler 2001: 48–50).

Gradivo:

- ***^le^l-**: **L**: / nǝ^lbu:, vǝ^lči:er, nǝ^ldi:ɛ^lla, žǝ^lli:ɛzo; tudi: te^lli:ɛta (Red) / čet^lta:rtq̄k; **O**: vǝ^lsiɛ:la, lǝ^lti:, tǝ^lliɛ:ta (Red), nǝ^lbu:, nǝ^lvi:xta; tudi: žel^lɛ:zɔ, pe^lpiɛ:u, srebr^lru (Ied); ze^lle:n; **B**: vǝ^lse:la, lǝ^lti: / dǝ^lbi:ɛla, xmǝ^lti:ju / vǝ^lli:kə (Imn); tudi: tǝ^lli:ɛta (Red), nǝ^lbu: / od vǝ^lsɛ:ǝja, dǝ^lve:ta, ze^lle:mo, be^lsi:ɛda, ne^ldi:ɛle (Ied), žel^lɛ:zo;
- ***^lo^l-**: **L**: / uǝ^lbi:sti 'ledvice', wǝ^lbǝ:rvi, pǝ^lru:ka, uǝ^lɣ^lni:šče, kǝ^lku:š; / wo^lta:wa, ob^lra:čat, bo^lži:či, ko^lsi:lo; tudi: / ku^lli:ɛno, kus^lti:ɛx, stu^lpa:lo, pu^lɣ^lre:p; **O**: kǝ^lku:š, ɣǝ^llu:p; uo^lbi:sti 'ledvice', uo^lbǝ:rvə (Imn), po^lruo:ka, ko^lsi:lo, ko^lliɛ:nu, po^lɣ^lre:p, ɣospo^ldi:na; uo^lta:va, uo^lɣ^lni:šče; tudi: ku^lliɛ:nu, pu^lɣ^lre:p, pu kus^ltiɛ:x, stu^lpa:la, pu^lzi:mi, pud^lne:vi, pud^lɣa:na, ku^lri:tu; **B**: uǝ^lbi:sti 'ledvice', ɣospo^ldi:nija, je uǝ^lbǝ:rnu; / dǝ^lmu: 'domov' / kǝ^lku:šə (Tmn); po^lru:ka, sto^lpa:lo, pǝ^lɣ^lre:p / pros^ltu:ori (Imn), zǝ spo^lmi:n / do^lma:če; tudi: ku^lli:ɛno,

20 Primeri za ^lo- v gradivu niso bili najdeni, zato je obravnavan le razvoj -o^l.

*pu kus'ti:ɛx, stu'pa:lo, pu'zi:mi, pu'no:či, pud'ya:na / puru'či:li, γuvo'ri:li, sə pu'ma:ɣəli; u'a:va;*²¹

- ***-ǝ-:** **L:** *sɑ'nu:, tɑ'lu: / sɑ'ki:ra, mɑ'zi:nc;* **O:** *sɑ'nu:, sɑ'ki:ra, lɑ'si:ɛn, tɑ'stu:*; tudi: *ce'di:, te'lu:*; **B:** *sɑ'nu: / si bo prɑ'di:ella; lɛ'si:ɛn, sɛ'ki:ra; tɑ'stu:, tɑ'lu: / sɑ'nu: / lɑ'si:ɛna;*
- ***-a¹-:** **L:** / *lɑ'si: (Imn), kɑ'ti:ɛri, sɑ'ni:, plɑ'ni:r* 'jerbas'; **O:** *zɑ'si:u, lɑ'si: (Imn), zɑ'ni:ɛ:tət, rɑz'bi:va;* **B:** *lɑ'si: (Imn), zɑ'si:u / tɑ'ku:, nɑr'di:li, ʔny'li:ɛzi (Imn); / tɑ'kɑ:t* 'takrat' / *tɑ'ku:, zdrɑ'vi:lo;*
- ***-¹a-:** **L:** / *x'ci:ɛrɑm, s* 'te:tɑmi, b'ra:tɑm (Dmn), 'po:tplɑt, s'po:mlɑt 'pomlad'; tudi: *ʔzɑrɑt, 'di:ɛlat / 'te:sat, z* b'ra:tami, z 'u:xami, 'ni:ɛmam; **O:** *'di:ɛ:lət, p'la:ɕəm, 'ci:tət* 'brati', *pər k'ra:vɑx, Tər'za:ɕən;* tudi: z 'u:xami; **B:** *ʔzɑrɑt, x'ci:ɛrɑm / 'si:vɑla, se'zi:dɑt, 'zɑ:nɑs* 'za nas'; *'di:ɛlət / 'ni:ɛkəm, 'si:vət / 'zi:dɑna, 'ʔi:ɛnɑnu, ʃ'te:ɪnɛx* 'stopnicah'; tudi: *s'ky:xat / po'ma:ɣala.*

3.3 Soglasniki

3.3.1 Otrdevanje *l̥ > l in njegov razpad v zvezo l + j

Čeprav je mehki *l̥ načeloma ohranjen, v nekaterih položajih otrdeva ali razpada na zvezo jezičnika in drsnika. V srednji l otrdeva predvsem pred soglasniki, v izglasju in pred u, v zvezo jezičnika in drsnika pa lahko razpade pred samoglasnikom in redko v izglasju. Mehkost se pri razpadu na zvezo jezičnika in drsnika lahko ohrani (lj), pred u pa se lahko prenese na samoglasnik.²² Prenos mehкости na u se pojavlja že v prvem zapisu (1954), otrditev in razpad na zvezo lj pa večinoma šele v drugem (1968) in tretjem (2021).

Gradivo:

- ***l̥:** **L:** *'ze:m̥la / nɑ'di:ɛla, 'mi:ɛle, 'pu:le, 'pa:l̥ɕouna* 'pajčevina', *ɕ'mɑ:rəl, k'ra:ncel* 'venec'; *k'ly:ɕ / k'luka, p'ly:ɕɑ* (Imn); **O:** *k'ra:l̥, 'ze:m̥la, k'l̥u:ɕa* (Red), *ne'di:ɛla, 'pu:le, 'u:ɣle* 'ogljje'; *'bu:l̥si; k'ra:l̥j, 'ze:m̥lja, 'pu:l̥je, 'mi:ɛljəm, 'u:ɣlje* 'ogljje'; *k'l̥u:ɕ; B:* *k'ra:l̥, 'ze:m̥la, z'mi:ɛlem, 'u:ɣle* 'ogljje', *ɕə'ly:st / b'ra:dle* (Tmn) 'vojaško ležišče'; *k'ly:ɕ, k'ly:ka, p'ly:ɕɑ* (Imn); *'bɑ:l* 'bolj' / *u* 'Duo:lnəm 'ko:nci, uo'ci:təlcu (Ted), lɑ'dje:; 'vo:l̥ja; / od vɑ'se:l̥ja.

3.3.2 Sovpad v pred sprednjimi in w pred nesprednjimi samoglasniki

(v^E in w^O > v)

Od prvega (1954) do drugega (1986) zapisa se je izgubila razlikovalnost v izgovoru *w pred sprednjimi samoglasniki, kjer se je izgovarjal kot zobnoustnični v, in nesprednjimi samoglasniki, kjer se je izgovarjal kot ustničnostnični nezaokroženi

²¹ V fonološkem opisu so primeri za -o¹ in -o zapisani z o, v samem zapisu (Orožen 1968) pa načeloma z o. V poglavju o inventarju in distribuciji razmerje med o in o ni pojasnjeno, je pa o naveden kot fonem v sistemu kratkih samoglasnikov (Orožen 1981: 59–60).

²² Glas l je pred u verjetno otrdel zaradi predhodnega prenosa mehкости na y, slednji se posledično zamenjuje z u.

w, in sicer tako, da sta glasova sovpadla: v^E in $w^O > v$. Izjema je predstavní *w-, ki se je izgovorno zaokrožil: *w- > u-.

Gradivo:

- ***w^E:** L: / 'vi:du; / s'vi:na; / 'vi:ęci 'veęji'; / 've:ja, 'velek 'velik'; / d'vej; O: 'vi:du; s'vi:na; 'vię:ci 'veęji'; 've:ja, 've:lik, d'vej; B: 'vi:du; s'vi:na / 'pə:rvič / zdrə'vi:lo; 'vi:ęci 'veęji'; / ži'vi:ęla; 've:ja, 've:lək 'velik'; pu d'vej / se've:da;
- ***w^O:** L: / 'wa:s; / k'ra:wa, ko'wa:č, 'ši:wat; / wode'ni:čən 'vodenica', 'wo:una; / ja:wor; / 'uəč, 'vərt, 'vərx; / k'ra:və (Idv), 'vi:ęvərcə; / 'wu:əs; / ži:wu, 'ɣla:ru (Ted); O: 'va:s; k'ra:va, ku'va:č, 'ši:vam; vɔ:da, 'vo:una; 'zd'ra:vo; 'və:č, 'və:rt, 'və:rx; č'lɔ:vək, 'vię:vərcə; 'uu:s 'voz'; ži:vu, 'ɣla:vu; B: 'va:s; k'ra:va, ku'va:č, // zəž'va:u 'za živali'; 'uo:da, 'uo:unu; ja:vor, 'pə:rvo; 'və:č, 'və:rt, 'və:rx / 'və:rnu; č'lɔ:vək, 'ši:vət, 'vi:ęvərcə; ži:vu / 'ɣla:vu (Ted); tudi: uə'ta:va;
- ***w-**: L: / 'worəx, 'wo:če, wo'ta:wa, 'wo:knə (Imn); tudi: / 'uo:na, uɔ'ta:va, 'uo:knə (Imn); O: 'uɔ:rəx, 'uo:če, 'uɔ:knu (Ied), 'uo:na; B: 'uo:rəx, 'uo:če / 'uo:na / 'uɔ:knə (Tmn).

3.3.3 Posamezni prehodi izglasnega -m > -n

V prosto govorjenih besedilih, posnetih leta 2020/21, se na mestu izglasnega -m večkrat pojavlja -n, v starejših zapisih (1954, 1968) pa prehod razen v posameznih besedah ('si:edən, 'uəsən) ni bil najden, čeprav je v zahodnih govorih načeloma prisoten (Smole 2001: 23). Pri gradivu iz leta 1954 in 1986 gre sicer za zapis po vprašalnici za SLA oz. OLA, tj. vodeni pogovor. Da se premena pojavlja samo v prosto govorjenih besedilih, potrjuje tudi odsotnost pojava v odgovorih na gramatična vprašanja iz leta 2021.

Pravila za pojavljanje -m oz. -n s pomočjo zbranega gradiva ni mogoče izpeljati. Premena se nekoliko pogosteje pojavlja le pred s-, ɣ- in j-, vendar se na istem mestu pojavlja tudi -m, glasovi pa tudi izgovorno nimajo nič skupnega. Verjetno gre le za ostanek nekdanje premene, odvisne od glasovnega okolja.

Gradivo:

- ***-m:** L: / 'təm, 'nəm, 'səm, 'vi:ęm; tudi: / 'si:edən, 'uəsən 'osem'; O: 'təm, x 'nəm, səm, 'vię:m, 'he:m; tudi: 'się:dən, 'uɔ:sən; B: / 'təm (s'mo, b'li; ku u'si; 'pa:sla, 'di:ęli), 'nəm (su se'zi:dəli), s'pu:nəm (, ti 're:čəm) 'spomnim', 'səm ('mo:ɣla, və'li:ka, 'ži:vət, b'la; xu'di:la, 'pa:sla), 'vi:ęm (al), 'ni:ękəm (al), 'muɔ:rəm ('re:čt), u 'va:nəm (s'pa:li) 'v njem', z u'la:kəm (u 'Tə:rst) / u d'ry:ɣəm ('ku:ti); tudi: / 'tə:n (smo m'ę:li, səm 'ję:st, bli u 'Ni:ęmčiji) 'tam', tən ('yo:r) 'tam', nən (je po'ma:ɣala) 'nam', s'pu:nən (ję:st), sən ('na:la, 'žęj, š'la; 're:kla, təm) 'sem', nə 'vi:ęn (zə'kęj, də s jə k'li:coɔ), z'mi:rən (mi) 'vedno' / jən (jə 'rę:klo) 'jim'.

4 SKLEP

V krajevnem govoru Komna so od zapisa leta 1954 do zapisa leta 2021 pričakovano potekale nekatere glasovne spremembe, vendar govor kljub vplivu knjižnega jezika in bližini zahodnokraških in notranjskih govorov še vedno ohranja tipične vzhodnokraške poteze. Najmanj sprememb sta doživela sistem dolgih samoglasnikov in naglasa, saj sta bila preoblikovana le malenkostno: predvsem e : ($< *e^1, *ā:/*ā-$ ob j) $> \xi$:, ie ($< *ē/*ē-, *ĕ/*ĕ-, *ĕ/*ĕ-$) $> i:\xi$ ter q : in ∂ : $> \partial$:. V sistemu kratkih (naglašeni in nenaglašeni) samoglasnikov je prišlo (oz. v določenih primerih ta proces še poteka) do sovpada polglasnikov različnih barv (q in $\partial > \partial$), pri čemer so se kratki naglašeni polglasniki različnega izvora tudi podaljšali: $\partial > \partial$:. Ker je govor odpravil kolikostna nasprotja (kratki naglašeni samoglasniki so se podaljšali), danes sistema kratkih naglašeni samoglasnikov ni več. Soglasniški sistem so zaznamovali predvsem položajno otrdevanje $*l$ in njegov položajni razpad na zvezo $l + j$ ter sovpad v^E in $w^O > v$. Sporadično se pojavlja tudi prehod $-m > -n$.

VIRI IN LITERATURA

- Birsa Jogan 2021** = Aleks Birsa Jogan, *Komenski govor nekoč in danes*, diplomska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2021.
- Logar 1948** = Tine Logar, *Branik* [zapis po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas (T104)], listkovno gradivo, rokopis, hrani ISJFR ZRC SAZU, 1948.
- Logar 1954** = Tine Logar, *Komen* [zapis po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas (T105)], rokopis, prepis v elektronsko obliko, hrani ISJFR ZRC SAZU, 1954.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodiščni splošno-slovenski fonološki sistem, v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih in makedonskih govora obuhvačenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić idr., Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 29–34.
- Logar 1993** = Tine Logar, *Slovenska narečja*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
- Logar 1996 [1955]** = Tine Logar, Dialektološke študije VII: pripombe k obsegu in karakteristiki kraščine in notranjščine v Ramovševih Dialektih, v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1996, 65–71.
- OLA** = *Obščeslavjanski lingvističeskij atlas – vstopitel'nyj vypusk: obščie principy – spravocnyje materialy*, Moskva: Nauka, 21994 [1978].
- Orožen 1981** = Martina Orožen, Komen (OLA 5), v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih in makedonskih govora obuhvačenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić idr., Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 59–65.
- Rigler 2001 [1963]** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, v: Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2001, 13–57.
- Rogelja 2011** = Nina Rogelja, *Zemljepisna in hišna imena v vasi Lipa na Krasu in njeni okolici*, diplomsko delo, Univerza v Novi Gorici, 2011, <http://www.ung.si/~library/diplome/SLOVENISTIKA/24Rogelja.pdf> (dostop 16. 7. 2021).
- Smole 2001** = Vera Smole, Zahodna slovenska narečja, v: *Enciklopedija Slovenije* 15: Wi–Ž, ur. Marjan Javornik idr., Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001, 35–38.
- Šekli 2009** = Matej Šekli, Merila določanja mej med slovenskimi narečji in podnarečji, v: *Slovenska narečja med sistemom in rabo*, ur. Vera Smole, Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2009 (Obdobje 26), 291–318, <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/26-Sekli.pdf> (dostop 29. 7. 2021).

SUMMARY

Phonetic and Accentual Changes in the Local Dialect of Komen
(SLA 107, OLA 5)

As expected, the local dialect of Komen has experienced some sound changes since its first transcriptions (Tine Logar, 1954) to this day, and the occurrence of variants shows that some of these changes are still in progress. In the long vowel system, there was a narrowing of *e* (< **e*, **a*/**â*- adjacent to *j*) > *ė*ː, reduction of the *e*-part of *ie* (< **e*/**ê*-, **ě*/**ê*-, **ē*/**ē*-) > *i**ė*, the merger of various semivowels into *a*ː (< **i*/**i*-, **e*/**ê*-, **o*/**ô*-, **a*/**â*-, accented after the accent retraction from each short final syllable or after a delayed accent retraction from the short final syllable, and **a*/**â*- with a nasal consonant) and *ə*ː > *ə*ː, and the emergence of an exclusively regular expression of **ě*/**ê*- before *r i*ː *ə* > *i**ė*. In the accented and unaccented short vowel system, there was the merger of various semivowels into *a* (< **i*-, **ê*-, **â*; **i*ː-, **i*ː-, **u*ː-, **ə*ː-, **o*ː-, **ě*-, **e*ː-, **e*ː-, and **o*ː-) and *ə* > *ə*, and the lengthening of accented *ə* > *ə*ː, while in the place of other short vowels (**e*ː-, **o*ː-, **ê*ː-, **â*ː-) the same process began only recently. In the consonantal system, there was hardening of **l* before consonants and the voicing of **l* > *l*, and its fracture into a sequence of *l* and *j* before vowels **l* > *lj*/(*lj*). There is a merger before the front and non-front vowels *v*^E and *w*^O > *v* (the exception is prothetic **w*- > *u*-). In freely spoken texts, there is irregular transition of the auslaut -*m* > -*n*.